

РЕНЕСАНС УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я В МОГИЛЯНСЬКУ ДОБУ

Протягом майже п'ятнадцяти років у першій половині XVII століття (1632-1647) православний митрополичий престол у Києві судилося посідати потомкові молдавських господарів Петру Могилі (1596-1647). Ці роки роки багато в чому визначальними для подальшого розвитку нашого народу. Релігійне питання, яке довго було в центрі політичного, суспільного та культурного життя на руських землях Речі Посполитої, саме на початку 30-х рр. XVII ст. отримало нові імпульси для свого розв'язання.

Реформи церковного управління Київської Митрополії у Могилянську добу.

Однією з важливих сторін церковної реформи митрополита Петра Могили було відновлення єдиної церковно-адміністративної системи та ефективного механізму здійснення архієрейської юрисдикції (влади). Сам Могила виступав тут ключовою фігурою, бо спирався на повноваження, надані королем Владиславом IV та Константинопольським патріархом Лукарисом. Він зберіг Києво-Печерську архимандрію, ставав настоятелем Києво-Софійського собору, "дозорцем" кількох київських монастирів, залишався патроном та "старшим" Київського братства. Важливим був титул патріаршого екзарха. Так формувалися адміністративні та матеріальні важелі для подальших реформ.

Петро Могила цілковито усвідомлював свої нове становище, і свою нову місію. Це видно з того, що митрополит активно випрацьовував та виголошував ідеологію митрополичого і взагалі архієрейського служіння. Досить систематично Могила виклав ті принципи в одній з пізніших праць – передмові до Трєбника 1646 р.

Відстоюючи суверенітет предстоятеля церкви, П.Могила сформулював один з найважливіших принципів архієрейського служіння: діяльність ієрарха повинна підпорядковуватися церковним канонам. Принципова позиція митрополита була прецедентом для зміцнення авторитету православної ієрархії, для протидії будь-яким спробам неканонічного отримання ієрархічних посад. Зміцнювала церковну дисципліну також ретельна перевірка законності священницьких

рукоположень. Протягом десятиліть ця справа була стихійною; панування патронату часом призводило до того, що священниками ставали навіть миряни. За часів П.Могили священники мусили підтверджувати законність свого служіння документально (через надання "ставлених грамот" або письмових свідоцтв від громади). Канонічно поставлений священник отримував митрополиче підтвердження. Там, зокрема, фіксувалися його обов'язки щодо турботи про паству, доброї поведінки, правильного здійснення відправ, а також про послух старшим ієреям та митрополитові.

Наступним кроком зміцнення церковного організму, що відбувалося у 30-40-х рр. XVII ст., була реформа адміністрації у Київській митрополії. Складниками цієї реформи були:

- запровадження регулярного нагляду за станом церковного життя на всій території митрополії (через діяльність спеціальних візитаторів, протопопів, митрополичих намісників, особисті візитації митрополита);
- заведення регулярних єпархіальних соборів;
- діяльність створеного в кінці 1634 – на початку 1635 р. митрополичої консисторії – церковного судового органу.

Протопопи та візитатори наглядали за парафіяльним духовенством, збирали "дохід митрополітанський", забезпечували єдність та чинність системи церковного управління на території митрополії. Митрополичі намісники були наділені широкими повноваженнями, аж до тимчасового заміщення єпископських кафедр. Вони також репрезентували митрополита в судах, урядових установах та наглядали за монастирями. Благотворно впливали на церковне життя і особисті візитації Могили.

Засобом справжнього відновлення повноти церковного життя стали регулярні єпархіальні собори, на яких тривала додаткова підготовка священників. Їх екзамували на предмет знання пастирських обов'язків, наставлялися на канонічне виконання таїнств та треб тощо. Саме з метою навчання священників на єпархіальному соборі в Могильові в 1636 р. було оприлюднено "Дидаскалію, або науку о семи сакраментах ілі тайнах" мстиславського єпископа Сильвестра Косова. А на Львівському соборі у 1642 р. виголошене було "Поученія новопосвяченому ієреєві" Арсенію Желиборському.

Митрополича консисторія здійснювала "митрополітанський суд", тобто практичну юрисдикцію над духовними особами у справах, що стосувалися церкви – насамперед шлюбних, а також внутрішніх майнових, у питаннях, пов'язаних з порушенням церковної дисципліни або канонів. Членами консисторії призначали осіб, шанованих у церкві.

Переважно це були освічені ченці, що мали досвід управлінської та богословської праці: ректори Київської колегії, ігумени київських монастирів, візитатори, протопопи.

Велике значення у реформуванні церковної адміністрації Київської митрополії мали рішення Київського собору 1640 р. щодо єпархіальних судів. Найважливішим у тих рішеннях було відокремлення судових функцій єпархіальних капітул (органів управління) від адміністративних. Такий "розподіл влад" мав на меті, очевидно, суттєво обмежити можливість адміністративних зловживань у церкві. Цей розподіл задекларований у XVII ст., та ще й на церковному терені, був звичайно, явищем прогресивним, але на жаль, до кінця не оціненим та не здійсненим сучасниками.

Церковні осередки: братства, єпископат, монастирі.

Церковна влада і традиції патронату.

Впорядкування церковної структури в Могиянську добу торкнулося і братств. Митрополит поважав їх права вирішувати внутрішні справи; надавав їм численні підтверджувальних та благословенні грамоти.

Але зміцнюючи структуру церкви, Могила об'єктивно обмежував претензії братств. Зокрема їх втручання у справи ієрархічного управління. спроби братчиків чинити суд над духовними особами, позбавляти їх посад тощо.

Проте київський митрополит спромігся відшукати шлях до порозуміння з братствами. Перший досвід він отримав, ще не будучи предстоятелем. У 1631-1632 рр. Петро Могила дійшов компромісу з Київським братством з приводу заснування колегії. І надалі митрополит дипломатично наполегливо прагнув брати участь у справах братств. Спираючись на своє право "святительського неблагословення і анафема", він переконав-таки львівських братчиків повернути "неналежно" вигнаного ігумена Онуфріївського монастиря. Активно листувався митрополит із Перемильським та Віленським братствами, збираючи для них кошти, даючи поради щодо вибору духовних наставників та подолання внутрішніх негараздів. Коли ж Львівське братство почало апелювати до Константинопольського патріарха Парфенія, він виявив принципову і незалежну позицію. У стосунках саме із ставропігійними братствами особливого значення набув титул Могили як екзарха. Будучи намісником патріарха, митрополит впевнено претендував на право контролювати братства.

Усуваючи вади децентралізації церковної влади, Київський митрополит зміцнював контроль над православним єпископатом, обмежував "шляхетські" претензії єпископів на абсолютну самовладність. Могила застосовував передовсім канонічні засоби такого контролю. Перший серед них – архієрейське посвячення наречених єпископів. Невід'ємною складовою посвячення було виголошення майбутніми архієреями "сповідання віри" – спеціальної клятви. Крім символу віри східної церкви, ця клятва містила обітницю достойного пастирського служіння, моральної поведінки, збереження церковної дисципліни згідно з канонами, дбайливого ставлення до церковного майна. Петро Могила вимагав від єпископів відновлення повноти церковного життя у храмах, повернутих православним за урядовими рішеннями. Він стежив за тим, щоб єпископи вчасно реагували на порушення церковної дисципліни. Іноді митрополит в інтересах церкви контролював рішення місцевих ієрархів з майнових питань. Принциповість Петра Могили не перешкоджала шанобливому ставленню до нього з боку єпископів.

З легалізації Православної Церкви Речі Посполитої в 1632-1633 рр. почався свосерідний етап існування монастирів Київської Митрополії. У могилянську добу відбувалася стабілізація монастирського життя. Головним шляхом організації та утримання чернечих обителей залишалось здійснення права патронату фундаторами або спадковими патронами (православними братствами, шляхтою, козацтвом). Піклування про монастирі виросло у важливий аспект церковних реформ Могилянської доби. Сам Могила розробляв ідеологію чернечого життя – цій темі присвячено кілька праць. Монастирський статут був прийнятий на Київському соборі 1640 р. Дбав Могила і про матеріальний стан, ремонт та відновлення монастирів, особливо тих, що знаходилися у митрополічій єпархії: Києво-Печерської Лаври, Києво-Братського, Видубицького. З'явилися і зміцнилися тоді київські жіночі обителі: Вознесенська, Богословська, Флорівська.

Могила та його адміністрація прагнули послабити негативний вплив традицій господарського патронату на церковний устрій. Серед заходів, що проводилися тоді в цьому напрямку, були підпорядкування, "закріплення" православних парафій за впливовими довіреними особами з православної шляхти або за братствами. Іншим варіантом було підпорядкування парафій великим та матеріально спроможним монастирям. Коли ж це не вдавалося, церковне керівництво намагалося обмежити неканонічне втручання патронів-господарів у церковні справи

легальним, тобто правним способом. Найпоширенішими були вимоги чітко визначити права та обов'язки патронів при укладанні так званих "фундушових записів". Далі, ієрархи відмовлялися від посвяти недостойних осіб, протиканонічно презентованих патронами на церковні посади. Так досить ефективно контролювалося призначення й звільнення священників у парафіях, що належали патронам.

Реформа церковної освіти в Могиллянську добу та її значення.

Ця реформа стала одним з найважливіших вимірів загальної реформи в Київській Митрополії. До неї православних спонукала тогочасна соціокультурна традиційна "православна" ситуація. Адже греко-слов'янська освіта зазнала кризи в умовах панування "католицької", латино-польської освіти та протестантських культурних впливів. Найвизначнішими осередками православної освіти вважались переважно братські школи, такі як Львівська, Київська та Луцька. Там було розроблено цілісні програми "слов'яно-еллінського" навчання з елементами засвоєння тогочасної латино-польської культури, потрібної в повсякденному вжитку та у здобуванні вищої освіти за кордоном.

На початку 30-х рр. за безпосередньої участі П. Могили виник ще один центр православної освіти – Лаврська школа, в яку він запросив працювати освічених викладачів зі Львова – ієромонаха Ісайю Трофимовича та монаха Сильвестра Косова. Ці вчені ченці мали за плечима освіту у віленському братському училищі, Люблінській ієзуїтській колегії, Замойській академії ієзуїтів, можливо, навіть у віденському університеті. До того ж вони мали чималий досвід викладання – у братських школах Вільна та Львова.

У лаврській школі освіта будувалася за типом західно європейських та польських католицьких колегій. Структура навчання наслідувала досвід ієзуїтських шкіл. Сім років тут вивчали математику, риторику, діалектику, музику, астрономію, історію, містику, теологію.. Мовою викладання була латина; вивчалися також грецьку, церковно-слов'янську, руську (українську). "Прозахідне" спрямування освіти в лаврській школі викликало опозицію консервативних кіл серед православних. Осередком цієї опозиції були київські братчики, що втрачали монополію на православну освіту. За допомогою поміркованих сил серед духовенства та козацтва Могилі вдалося в 1632-1633 р. залагодити конфлікт із братством. Лаврська школа з'єднувалася з братською, освітній центр було перенесено на Поділ. Петро Могила став старшим братчиком, "опікуном та дозорцем" нової Київської колегії.

У 1635 р., незважаючи на опір певних кіл в польському уряді, Київська колегія отримала "привілеї" від короля Владислава IV. Правда, не було даного дозволу на викладання богослов'я, але фактично цей предмет викладали. Київська колегія була, таким чином, православною академією, побудованою на європейський кшталт. Петро Могила, створюючи такий навчальний заклад і виборюючи для нього офіційне визнання, відчував, очевидно, кризу традиційної братської освіти – та її недостатній рівень (бо не було вищих шкіл), і однобічну зорієнтованість на візантійську культуру. Разом з Київською за ініціативою Могилы була засновано колегію у Вінниці (потім її перенесли до м. Гощі Луцького повіту).

Цей досвід надихав на діяльність братські, монастирські та приватні школи, уфундовані на кошти православних патронів. Відповідаючи вимогам часу, але намагаючись зберегти православну традицію, православні школи у XVII ст. розвивалися під впливом жорстокої орієнтації на греко-слов'янську ортодоксію з переходом до сприйняття надбань тогочасної європейської освіти. Кульмінацією цього переходу стало виникнення та діяльність Колегій, заснованих П.Могилою.

Освітня діяльність церковних інституцій у Могилянську добу розвинула засади народної освіти: демократичність та всестановий характер, єдність навчання та виховання, систематичність організації шкільної справи. Розвиток освіти став чинником удосконалення книжної справи та церковної науки: догматики, катехітичної справи та богослов'я. Значний внесок було зроблено у філологічну науку, зокрема – у викладання іноземних мов, слов'янської та живої української мов, і перекладацьку справу. Вищі православні школи збагачували своїх вихованців досить широким, як на тоді колом загальноосвітніх предметів. Це надавало освіті не лише вузькоконфесійного, але й загальногромадського значення. Саме в ті часи закладалися підвалини системи "класичної" гуманітарної освіти на вітчизняному ґрунті.

Правда, і братські школи, і Київська колегія навіть у 40-ті роки, найкращі й найстабільніші, часто відчували нестачу матеріальних засобів та кваліфікованих викладачів. Незадоволеною залишалася потреба у створенні широкої мережі вищих навчальних закладів. Але й те, що було зроблено православними для розвитку національної і водночас справді європейської освіти, заслуговує на увагу й пошану.

Богословська діяльність та впорядкування церковної обрядовості. Значення для внутрішнього розвитку та для усього православного світу.

У період Реформації, очевидно, під протестантськими та католицькими впливами, православні Речі Посполитої також усвідомили потребу у систематичному викладенні та правильному засвоєнні основ свого віровчення й культу.

З кінця XVI – у перших десятиліттях XVII ст. православні користувалися так званими "авторськими" катехизисами. Це були твори Стефана та Лаврентія Зизаніїв, Кирила Транквіліона-Ставровецького, Мелетія Смотрицького. Вже в Могиянську добу відомими були "Дидакалія" Сильвестра Косова та "Поученія новопосвяченому ієреїві" Арсенія Желиборського. "Авторські" катехизиси багато доклали до справи систематизації православної догматики та навчання вірних на Україні та Білорусі. Разом із тим, вони гостро поставили питання про загальноцерковне визнання символічних книг, про узгодження авторської творчості з соборним началом та церковною традицією.

Цю проблему досконало усвідомив київський митрополит Петро Могила. Саме він здійснив соборне укладення та затвердження православного Катехизису. Ця акція відбулася на відомому Київському соборі 1640 р.

Нова символічна книга була затверджена Київським собором та подана на всеправославний соборний розгляд, який відбувся в Яссах в 1643 р. Київських богословів там репрезентували Ісайя Козловський, Йосип Кононович-Горбацький, Ігнатій Оксеновіч-Старушин. У Яссах на основі київського було укладено "Православне сповідання віри соборної і апостольської церкви східної". У тому ж 1643 р. його вдруге затвердили тепер уже на Константинопольському соборі східних патріархів та єпископату, та надрукували у повному обсязі лише в 1662 р. в Амстердамі. "Сповідання східної церкви" 1643 р., складене на основі праці київської богословської школи, витримало низку перевидань протягом кількох століть. І на сьогодні воно залишається "базовою" символічною книгою вселенського православ'я. Рівень церковної науки у Київській Митрополії Могиянської доби виявився справді світовим.

Занепад у XVI – на початку XVII ст. систематичної церковної освіти та послаблення контролю над діяльністю священства негативно вплинули на дотримання норм обрядової практики. Обрядовість у Київській митрополії часто визначалася не стільки церковними приписами, скільки місцевою етнографічною традицією, "звичаями".

Виправлення ж богослужбової практики було неможливим без появи виправлених слов'янських службових книг – требників та служебників.

У першій половині XVII ст. в Київській митрополії було видруковано 12 "руських" требників та кілька служебників. Найвідоміші з них такі Стратинський та Острозький требники 1606 р.; кілька видань Требника у Вільні, "Євхологон" 1637 р., виданий Львівським братством. У Львові протягом 1644-1645 р. за благословенням єпископа А.Желиборського ще було перевидано Острозький Требник. Однак велика кількість Требників, що базувалися на численних різномірних джерелах, іноді збільшувала обрядові відмінності та плутанину. Перевірку обрядової практики могла здійснити лише вища церковна влада – Собор архієреїв. Подібна ситуація склалася й при укладанні Служебників.

Ще в 1629 р. молодий киево-печерський архімандрит Петро Могила здобув перший досвід соборного вирішення культово-богословських питань. Тоді на помісному соборі було затверджено "Літургіаріон" (Служебник), складений ним. Цей досвід, очевидно, надихав Могила на соборі 1640 р. Крім розгляду катехізісу, багато уваги було приділено опрацюванню матеріалів, що пізніше склали основу нового православного требника. Це правила відправи богослужб, таїнств, висвяти священників, питання про пости, неділі, свята тощо. Про важливість цих питань Могила писав напередодні собору: "Наша церква... у звичаях щодо молитви, як і щодо побожного життя, надто зіпсована".

Православний требник, що отримав історичну назву "Требник Петра Могили", було опубліковано в Києво-Печерській друкарні у 1646р. Складаючись із передмови та трьох частин, він містив виклад правил здійснення – "чинів" щодо найважливіших таїнств та обрядів тодішньої "руської церкви". До того ж "Требник" 1646 р. мав "монастирський" варіант, де містилися "чини" та спеціальні настанови для чернечої богослужбової практики. Требник Петра Могили не обмежився простим викладом обрядів. Він був збагачений численними коментарями про значення та суть обрядів з огляду на вчення Східної Церкви. У ньому наведено також велику кількість суто практичних порад священикам. Багато уваги було приділено психологічним аспектам поведінки священика.

Разом із тим. Требник 1646 р. містив 37 суто "руських" чинів, невідомих у грецьких богослужбах. Використано було римські джерела, зокрема "Ритуал" 1616 р. Проте запозичення були не сліпим

копіюванням, а швидше збудником для більш повного розвитку традицій східної церкви та матеріалом для усталення самобутніх традицій "руського" (українського) православ'я. Відтворюючи самобутню українську літургійну традицію, Требник зробив її загальнохристиянським надбанням. Тут він став поруч із православним Катехізисом 1640 р. Катехізиси та Требники Могилянської доби стали основою для численних перевидань, формування потужної православної догматично-літургійної традиції.

Цікавим доробком Петра Могилу у вдосконаленні богослужбової практики стали укладені ним канони та церковні співи. Розвивалася і проповідницька діяльність, головними фігурами якої були передовсім вихованці Київської колегії. За часів Могилу розвивалася і власна агіографічна традиція, що наслідувала досвід "Кієво-Печерського Патерика". Так, за дорученням митрополита були написані "Патерикон" С.Косова (1636) та "Тератургіма" А. Кальнофійського (1638). Видані у Кієво-Печерській Лаврі, ці книги служили церковній та національній справі – піднесенню авторитету Києва та Кієво-Печерського монастиря як духовного центру православного слов'янства. Праці українських богословів Могилянської доби заклали підвалини впорядкування православної догматики та культу не лише у Київській митрополії, але й в усьому православному світі.

Видавнича діяльність у Київській митрополії за Петра Могилу.

Видавнича справа була невід'ємною складовою реформування шкільництва, впорядкування догматики та обрядовості. Потреби освіти та праця богословів знаходили природну реалізацію у зростанні кількості та якісних параметрів церковної літератури. Україна XVII ст. повною мірою відчула подих Ренесансу та Реформації. А в ці епохи європейська християнська культура остаточно стала культурою книги, причому книги друкованої, а отже, масової. Протягом останніх десятиліть XVI – на початку XVII ст. найпотужнішим видавничим центром на українських та білоруських землях Речі Посполитої була друкарня Львівського Успенського братства. Саме братства вважались основною матеріальною силою видавничої справи. По-перше, книг потребували братські школи. По-друге, треба було розмножувати богословську, полемічну та богослужбову літературу. По-третє, прибутки з книжкової торгівлі були важливою статтею доходів братств. Наприклад, доходи Львівської друкарні використовувалися для утримання школи, шпиталю, притулку, служителів Успенської церкви, монахів Онуфріївського монастиря та ін. Ці кошти йшли на благодійницьку діяльність, на

церкви та монастирі, братства у Львові й Галичині. Львівська братська друкарня зберігала своє значення і в Могиллянську добу. Протягом XVII ст. там видано понад 92 тисячі примірників книг богослужбового, релігійно-морального та навчального змісту. Помітною була також Віленська братська друкарня, особливо своїми виданнями полемічних та церковно-історичних творів.

З початку XVII ст. з'явився третій видавничий центр – у Києві. З ініціативи печерського архимандрита Й. Плетенецького до Києва було перевезено обладнання Стрятинської друкарні та побудовано паперову фабрику в Радомишлі. Києво-Печерська друкарня розпочала роботу десь із 1616-1617 рр. За Петра Могилы вона була розбудована і стала найпотужнішою на руських землях. Лише протягом перших 15 років діяльності друкарні побачили світ приблизно 40 видань святоотецької церковно-канонічної, богослужбової, полемічної та освітньої літератури. У період діяльності Могилы як архимандрита та Київського митрополита найвідомішими були: "Екзегезис" С. Косова (1635); його ж "Патерикон" (1635); "Тератургіма" А. Кальнофійського (1638). Уже згадувалися видатні "Короткий катехізіс" (1645) та "Требник" (1646), пов'язані з ім'ям митрополита. Три видання (1629, 1639, 1653) витримав Могилы "Літургіон" (Служебник).

На руських землях діяла також ціла низка братських та монастирських друкарень, зокрема: Дерманська (з 1604 р.) та Рахманівська (з 1619 р.) – на Волині; Луцька братська (з 20-х рр. XVII ст.); Четвертинська (з 1625 р.) та Кременецька (з 1638 р.) – на Волині; Кутейська та Буйницька (з 1630 р.) в Білорусі, Чернігівська (з 1646 р.). Крім того, були приватні друкарні: Тимофія Вербицького (з 1625 р.) та Спиридона Соболя (з 1628 р. XVII ст.) у Києві; Михайла Сльозки (з 1638-1639 рр.) та єпископа А. Желиборського (з 40-х рр. XVII ст.) – у Львові. Серед видань приватних друкарень кінця 20-40-х рр. варто згадати Київський та Львівський Часослови (1625, 1624); Мінею (1628); Октоїх (1629); Апостол (1630). Львів'янин М. Сльозка видав у 1646 р. "Номоканон" та Служебник. Відомими виданнями єпископа Желиборського були "Поученія новопосвяченому ієреїві" (1642) та перевидання в 1646 р. короткого катехізісу за зразком Могилыного, виданого перед тим у Києво-Печерській друкарні.

Щільність означеної мережі друкарень особливо визначалась порівняно із сусідньою Московською Руссю. Слід зазначити, що за митрополитства Петра Могилы стосунки між видавничими центрами Київської митрополії були досить напруженими. Він прагнув уніфікувати церковно-видавничу справу на базі Печерської друкарні та повністю

контролювати її як з канонічного, так і з матеріального боку. Решта видавництв, природно, обстоювала власні інтереси, в тому числі і матеріальні. Тут найвідомішими були зіткнення Могили з львівськими виданнями – братством, М. Сльозкою, єпископом А. Желиборським. Про непересічні інтереси сторін, у цій боротьбі, свідчить хоча б те, що в конфлікт був втягнутий Константинопольський патріарх Парфеній. Він виступив на боці Старопогійного братства і погрожував митрополитові санкціями. Могила ж, нагадуючи про свій статус "екзарха", не зупинявся навіть перед анафемствуванням супротивників (чи конкурентів). Така доля спіткала, наприклад, того ж М.Сльозку – за "своєвільні" видання "Номоканону" та Служебника в 1646 р.

Отже, культурно-національні потреби українського народу в першій половині XVII ст. виступаючи у формі потреб релігійно-церковних, спричинили значну активність православних на ниві освітньої праці, впорядкування "церковної науки", видавничої діяльності. Культурне відродження – тією мірою і в тих формах, які ми можемо спостерігати в документах – тісно було пов'язане з діяльністю, спрямованою на забезпечення свободи віровизнання та на внутрішнє впорядкування церкви. Тому не випадковим є те, що найплідніші результати у культурній сфері були досягнуті православними у 30-40-ті рр., саме в Могилянську добу. Це був час, коли Київська митрополія мала змогу максимально зміцнити своє суспільне становище і впорядкувати внутрішнє життя, тому що діяла де-факто як помісна національна церква.

Ось чому так болісно відбувався процес (1654-1686) підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату. Європезовані церковно-культурні вияви тогочасного українського буття не відповідали тогочасній дійсності мілітарно-православної Московщини з ідеологією цезаропапізму та віронетерпимості.

Не відповідали вони й в усі наступні століття "братньої" політики тотального етногеноциду. Самобуття національна та етноконфесійна духовність України світилась неопалимою купиною в історичній пам'яті, в традиціях, в культурі побуту. Саме вона дала нове життя ідейній спадщині П.Могили, коли розгорнувся рух за українізацію церкви (1917), за проголошення її автокефалії (1918-1921). Саме вона живить сьогодні духовну самодостатність у боротьбі за Українську Помісну Православну Церкву.

Ass. prof. Sergij Holovashchenko

National University
 “Kyiv – Mohyla academy”
 (Kyiv)

Renaissance of the Ukrainian Orthodox Church at the time of Mohyla

The article is dedicated to analysis of the reforms in the Kyivan region under the rule of metropolitan Petro Mohyla. That is the reforms in the spheres of church administration, theology, divine service and book printing that greatly influenced cultural development in Ukraine in the XVII – XVIII centuries. These reforms are considered as a constituent element of the all – European reformation process and the national – liberating movement of the Ukrainian nation.

Канд. іст. наук Олександра Верещагіна

Інститут мистецтвознавства,
 етнографії і фольклору
 ім. К. Крапиви НАН Білорусі
 (Мінськ, Білорусь)

Канд. іст. наук Олександр Гурко

Провідний науковий співробітник
 Інституту соціально-політичних
 досліджень при Адміністрації
 Президента Республіки Беларусь
 (Мінськ, Білорусь)

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ БІЛОРУСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ПЕРІОД ЇЇ ПЕРЕБУВАННЯ У СКЛАДІ КИЇВСЬКОЇ (ЛИТОВСЬКОЇ) МИТРОПОЛІЇ

Формування конфесійної структури білоруського суспільства, а також конфесійна історія Білорусі, завжди залежали від історичних подій, що відбувалися на її землях, а також від політики правлячої влади, яка пропагувала ту чи іншу конфесію як суспільну ідеологію. На становлення традиційних для Білорусі конфесій – православ'я, католицизму, протестантизму, уніатства – значно впливало геополітичне місцезнаходження Білорусі – на стику східної і західної цивілізацій, що зумовило привнесення тих рис релігійних традицій, які були вироблені сусідніми слов'янськими народами – росіянами, поляками, українцями. Що стосується формування білоруської православної традиції, яка